

Круш П.В.

проф., к.е.н., КПП ім. Ігоря Сікорського

МЕТОДОЛОГІЯ ЕВОЛЮЦІЙНОЇ ТЕОРІЇ ЩОДО ВПЛИВУ ПОЛІТИЧНОЇ, ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОЇ ТА СТРУКТУРНОЇ СКЛАДОВОЇ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

В даній статті базуючись на еволюційній методології (методологічному опуляціонізмі). Здійснено аналіз національних господарських систем за політико-економічними, інституціональними і структурно-відтворювальними ознаками. Запропоновано характеристику економік «розвитку» і «становлення», «інституціонально збалансованої» та «інституціонально незбалансованої» економік, та економік «введених капіталом», «працею» і «природними ресурсами». На основі цієї методології розкрито відмінності національної економіки України від економік країн, що розвиваються, та обґрунтовано напрями її соціально-економічної стабілізації.

Ключові слова: еволюційна теорія; національне господарство; економіка розвитку; економіка становлення; економіка інституціонально збалансована; економіка інституціонально незбалансована; праця; ресурси; капітал.

Постановка проблеми.Науковці, осмислюючи підсумки деструктивних соціально-економічних перетворень у національній економіці України, задають запитання, чому країна, яка на початку перетворень мала один з найкращих наборів вихідних економічних ресурсів не змогла вміло розпорядитися таким потенціалом!? Пошук теоретико-методологічних засад, які б дали змогу розкрити причини трансформаційних невдач є особливо актуальними для визначення шляхів виходу України із системної економічної кризи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.Проблемам розкриття причин кризового стану української економіки та визначення шляхів її стабілізації, економічного зростання присвячено останні роботи таких відомих вітчизняних вчених: Мазура В.А., Єщенко П.С., Геєця В.М., Зверькова М.І., Кіндзерського Ю.В. та інших. В зв'язку з цим,перспективним є розгляд вище зазначених проблем на основі еволюційної методології, яка дозволяє дослідити вплив політичної, інституціональної і структурної складової на розвиток української економіки.

Мета статті. З позицій еволюційної методології розкрити вплив політичної, інституціональноїта структурної складової на економіку

України економіки України, визначити причини деструктивних трансформацій та виявити напрямки її подальшої стабілізації.

Виклад основного матеріалу. Пояснення природи урядових рішень в управлінні національним господарством, розкриття закономірностей, які дозволяють спрогнозувати напрям руху та розвитку тих чи інших країн, виявлення причин позитивної динаміки розвитку і зростання добробуту суспільства або його стагнації чи занепаду дають представники різних шкіл економічної теорії. Але, що стосується українських реалій то на особливу увагу, на наш погляд, заслуговують положення інституціональної і еволюційної теорій, концептуальні засади яких сприяють пошуку як причин, так і конструктивних шляхів виходу з системного кризового стану, у якому знаходиться українське суспільство.

Так, вчені базуючись на еволюційній методології методологічну популяціонізму здійснюють типологію національних економік за: політико-економічними, інституціональними і структурно-відтворювальними ознаками. За політико-економічними характеристиками вони виділяють економіку розвитку і економіку становлення.

«Економіка розвитку (або держава розвитку) це – «держава з активним урядом і нерідко, аполітичною елітою, які вважають швидкий економічний розвиток своєю першочерговою метою ... У свою чергу, високі темпи зростання і поліпшення життєвих стандартів надають легітимність державному апарату і правлячим елітам» [1,с.32]. До держав розвитку відносять Гонконг, Сінгапур, Тайвань, В'єтнам, Китай та інші країни.

Аналіз складових елементів держав розвитку, політики і економіки їх взаємозв'язку показує, що і у випадку коли еліти цих країн слабо вмотивовані політично, як це мало місце в Сінгапурі, і у випадку коли еліти є представниками впливових політичних сил, як це має місце в Китаї, пріоритетом в їх діяльності виступає швидкий економічний розвиток національної економіки і підвищення стандартів життєдіяльності більшості громадян. За політико-економічними ознаками економіка становлення – це держава, у діяльності якої домінує неекономічна а політична складова. У цих умовах політичні рішення, в першу чергу, спрямовуються в інтересах окремих груп і верств населення. І вони можуть не співпадати із суспільними потребами і навіть суперечити закономірностям і сучасним тенденціям економічного розвитку. До держав становлення в повній мірі можна віднести і Україну.

Аналізуючи невдачі трансформаційних процесів по реформуванню українського суспільства вчені називають багато причин: відсутність дієвих інститутів ринку та соціально-політичної стабільності; прорахунки в проведенні форсованої приватизації; монополізація економіки; ігнорування значення ефективної промислової політики і структурної перебудови економіки та ін. Узагальнюючи причини невдач більшість

авторів справедливо пов'язують їх з помилками в економічній політиці, допущеними при проведенні реформ [2,с.8].

Але це лише одна сторона питання. Якщо невдачі і промахи в економічній політиці української держави пов'язати лише з помилками в її реалізації, тоді складно пояснити, чому одні уряди в процесі ринкових трансформацій не зважаючи на економічні і соціальні труднощі спрямували свої країни в напрямку стабілізації, економічного зростання та підвищення добробуту своїх громадян, а Україна навіть не досягла економічного рівня 1990 року, а теперішній стан її національного господарства характеризується як такий, що знаходиться в системній соціально-економічній кризі.

На нашу думку, всі вищезазначені обставини невдалого соціально-економічного реформування України є похідними від системи утворюючої причини, якою є українська влада, що концентрується в інститутах державної влади і від інтересів, мотивів, цільової спрямованості і волі якої залежать рішення, яку модель ринкової економіки створювати: модель, спрямовану на розвиток країн інтересах всього суспільства, або лише на реалізацію приватних інтересів окремих груп і вузьких верств населення. Саме остання модель і була покладена в основу економічної політики, яку впродовж двадцяти п'яти років проводили державні структури України. Не випадково на спрямованість урядової економічної політики на «догоду політичної доцільності», на «превалювання інтересів бізнесу в політиці держави» вказують відомі вітчизняні вчені [3,с.11].

Які ж обставини привели до домінування політики над економікою в діяльності української держави? Згідно положень теорії «суспільного вибору» на прийняття державою важливих економічних і політичних рішень значний вплив мають групи з особливими інтересами. Це стосується переважної більшості держав з ринковою економікою. Але особливістю української господарської системи є те, що бізнес-інтереси фінансово-промислових груп дуже глибоко інтегровані з процесами прийняття політичних рішень. Національна економіка «перетворилася на певного роду акціонерне товариство, у якому свої інтереси можуть лобіювати лише великі акціонери, а малі, які в багатьох економіках відіграють ключову роль, свої інтереси, на жаль, не спроможні відстояти». У процесі ринкових деструктивних трансформацій, коли економічна влада великого капіталу охоплює політичну владу, держава, в тій чи іншій мірі, приватизується і стає інструментом бізнесових груп, які за допомогою державних інститутів, реалізують свої приватні інтереси, і ведуть постійну боротьбу з іншими бізнесовими групами, за можливість впливати на урядові рішення. Негативною тенденцією є те, що ця боротьба ведеться не на полі ринкового механізму, конкуренції, інвестиційної і інноваційної діяльності, підвищення продуктивності та ефективності виробництва, економічного зростання, як це має місце в розвинутих країнах, а на полі «пробивання» податкових пільг та експертно-імпортних квот, отримання

права управління об'єктами державної власності, «безплатної» приватизації державних підприємств і перерозподілу вже приватизованого але привабливого капіталу. У результаті зрощення інтересів державної влади з інтересами великого монопольного олігархічного капіталу, владним елітам вдалося повернути потенціал української держави не в бік формування інвеститційно-інноваційної моделі розвитку, а спрямувати її на витратну, перерозподільчу діяльність. Як зазначає академік Геєць В.М. «наразі маємо – корумповану та абсолютно неефективну модель економіки»[4,с.4].

Іншими словами українське суспільство не може ефективно реформуватися і розвиватися, якщо у функціонуванні національної економіки домінує політика над економікою, а його економічну політику і напрями розвитку визначають кілька бізнесових груп великого капіталу, які готові пожертвувати національними інтересами заради досягнення своєї мети. В зв'язку з цим можна погодитись з думкою науковців, що Україна може не сформуватися, як успішна демократична країна, «якщо громадянське суспільство не відсторонить олігархів від влади» тому, що вони «ніколи не допустять розвитку нормальної (тим більше інноваційної) економіки» та «збільшення середнього класу» [5,с.4].

З інституціональних позицій еволюційна теорія поділяє національні економіки на збалансовані і незбалансовані. Економіки інституціонально збалансовані – це ті, у яких функціонують розвинуті правові інститути, правова система базується і діє відповідно демократичним принципам, які спрямовані на підтримку прав і свободіндивідів, що забезпечує дотримання рівних інституціональних правил і норм поведінки для всіх громадян та господарюючих суб'єктів, підприємств великого, середнього і малого бізнесу. При цьому «малі і середні підприємства складають переважну більшість підприємств у нефінансовому секторі економіки, які забезпечують кожні два з трьох робочих місць і створюють близько 60% доданої в цьому секторі вартості». Щодо державної, законодавчої, виконавчої і судової влади, то вона інституціонально відокремлена, має свої противаги і запобіжники, які не дозволяють монополізацію її окремих гілок. Крім того, ознакою інституціонально збалансованих економік є високий рівень захисту прав власності, ефективні легітимні методи примусу до виконання контрактів, легкість відкриття бізнесу, створення сприятливого інвестиційного бізнес-середовища тощо. В цілому ж інституціональна структура збалансованих економік, яка поєднує формальні і неформальні «правила гри», характеризується відкритістю, прозорістю, інклюзивністю, поєднанням інтересів держави, індивідів і бізнесу та спрямована на зростання економіки і підвищення добробуту громадян.

Якщо подивитися на економіку України з вище вказаних критеріїв її необхідно віднести до інституціонально незбалансованих економік інститути, які формувалися попередньо українською владою і були

направлені на перерозподіл ресурсів на користь груп з концентрованими інтересами. Такі інститути називають «закритими інститутами» або «клубними благами». Доступ до «клубних благ» кар'єрне зростання, статуси, урядові і партійні посади, економічні преференції, прибуткові ресурси тощо, мають лише привілейовані групи, а економічною основою таких благ виступає отримання економічної, політичної та адміністративної ренти.

До теперішньої української влади також багато запитань зі сторони громадянського суспільства та міжнародної спільноти щодо анонсованих інституціональних реформ в різних сферах суспільного життя та їх блокування, відсутності дієвих державних рішень в боротьбі з корупцією в т.ч. і політичною, зволікання з прийняттям нових прозорих, відкритих і інклюзивних інституціональних правил і норм для розвитку країни, сприятливих умов для стабілізації та економічного зростання. У зв'язку з цим директор Світового банку у справах України, Білорусії та Молдови Сату Кахконен вказує на необхідність прозорих інституціональних рішень «про тих, кому надається соціальна допомога». Щодо реформування енергетики, вона зазначає: «Без розвитку конкуренції, запровадження прозорих і зрозумілих правил гри на ринку залучити кошти приватних інвесторів буде дуже важко» [6,с.2].

В Україні не створено дієвих інституціональних противаг між трьома гілками державної влади: законодавчою, виконавчою і судовою. Майже всі питання владних інституціональних рішень контролюються представниками президентської адміністрації. Крім того, окремі науковці вказують на таку інституціональну особливість української влади: «Головна відмінність між структурами влади в Україні та в цивілізованих країнах полягає в тому, що до трьох класичних її суб'єктів (виконавчої, законодавчої та виконавчої) додається ще два суб'єкти – олігархи (в тому числі завжди олігарх – фаворит і зовнішня сила»[7,с.6]. Через суттєвий вплив, який мають представники влади великого капіталу на всіх суб'єктів державної влади, вони домагаються прийняття законів і законодавчих актів на свою користь, а не у суспільних інтересах. Це веде до розбалансування інституціональних рішень, які спрямовуються не на розвиток країни а на збагачення окремих вузьких бізнес-груп. Щодо зовнішніх сил, наших міжнародних партнерів і донорів, то їх вплив спрямований, як правило, на прийняття інституціональних рішень в інтересах розвитку української держави. Рейдерські захоплення, «віджимання» бізнесу вказують на відсутність ефективного інституціонального захисту прав власності. Особливо це стосується представників середнього і малого бізнесу та пересічних українців, що знижує мотивацію в їх подальшому розвитку. Для України характерна структурна розбалансованість між різними галузями економіки, а щодо орієнтації розвитку і експорту, то перевага надається сировинним галузям. У сфері партійного будівництва в Україні, відсутня конструктивна інституціональна основа формування політичних

партій і рухів, які б базували свою діяльність на відповідній ідеології і виражали інтереси різних соціальних груп і верств населення, відсутня. Але більшість партій, які діють, і майже всі депутатські групи Парламенту виражають і відстоюють бізнесові інтереси і, як правило, насамперед потреби великого бізнесу. Тому по формі демократичні вибори є в Україні ні що інше як боротьба між бізнес-групами великого капіталу за можливість формування державної влади та впливати на урядові інституційні рішення на свою користь. Як справедливо зазначають окремі науковці, це «звело демократичні процеси виборів до формальних змін груп контролю над ресурсами країни»[3,с.17]. В цих умовах владна економічна політика виражає, в першу чергу, приватні, а не суспільні інтереси.

За структурно-відтворювальними позиціями еволюційна теорія відокремлює національні економіки за критерієм наявності тих чинних факторів виробництва та їх місця і ролі у розвитку країни. За цими критеріями держави класифікуються на ті, які «ведені капіталом», «працею» і «природними ресурсами». До економік, в структурі яких домінує, переважає високотехнологічний капітал, що є основним суспільним ресурсом розвитку національного господарства, можна віднести найбільш розвинуті країни ЄС і США та інші. Як правило і на внутрішньому ринку і у їх експорті велику частину займає наукоємна, капіталомістка високотехнологічна продукція.

Економіки, ведені працею, – це країни, в структурі факторів економічного розвитку яких значне місце посідає дешева робоча сила. До них, насамперед, можна віднести «праценадлишкові країни» (Китай, В'єтнам, Індонезію, Індію та інші). Але надлишковість робочої сили в цих країнах не означає, що цей ресурс стримує і блокує розвиток економіки, навпаки група країн ведених працею через проведення конструктивної трудової політики ефективно використовує наявний дешевий людський ресурс, поєднуючи його з капіталом високих технологій, що дає їм можливість динамічно розвиватись і підвищувати життєвий рівень своїх громадян.

Нарешті, економіки, ведені природними ресурсами, об'єднують країни, у структурі національного господарства яких переважають сировинні галузі, а розвиток і експорт яких критично залежать від світової кон'юнктури, світових цін на вуглеводні, мінерали, продукції сільськогосподарських угідь та ін. До них відносять Росію, Казахстан, Азербайджан та інші. Для української економіки характерним є структурний перекіс на користь сировинних галузей (хімічна промисловість, чорна металургія, сільське господарство), а в її експорті більшу частину складають сировина і продукт низького ступеня переробки. Тому Україну теж можна включити до переліку вищезазначених країн.

Проте особливістю національної економіки є те, що саме у сировинних галузях промисловості концентрують свою власність великі фінансово-промислові групи, не вкладаючи необхідний для модернізації своїх підприємств і підвищення їх конкурентоспроможності капітал, вони наразі тиснуть на державу і вимагають законодавчих і фінансових преференцій для себе. Крім структурних дисбалансів додається блокування конкуренції та монополізація сировинних ринків великими корпоративними підприємствами, що веде до сильної сегментації і обмеженостівського національного ринку і унеможлиблює у багатьох випадках організацію масштабного ефективного, промислового виробництва. Як вказує академік Вишневський В.П. «промислова система України, представлена великими підприємствами, сконцентрованими у традиційних галузях, не має достатньої стійкості та міжнародної конкурентоспроможності. Багато з них звикли вести бізнес у неконкурентному середовищі, збільшувати доходи за рахунок корупційного впливу на урядові рішення і пошуку ренти, а не підвищення ефективності виробництва»[1,с.37]. Тому вони слабо вмотивовані до інноваційної діяльності і розвитку сучасного високотехнологічного виробництва.

Висновки. З позицій еволюційної методології аналіз господарської системи України за політико-економічними, інституціональними і структурно-відтворювальними ознаками дає можливість віднести її до економік становлення, інституціонально незбалансованих та введених природними ресурсами.

Системоутворюючою причиною невдач трансформаційних процесів щодо реформування українського суспільства і того, що теперішній стан її економіки знаходиться в системній соціально-економічній кризі, економічна політика держави, орієнтована на задоволення власних інтересів та бізнес-груп великого капіталу, а не суспільних.

Ця обставина пояснює, чому в Україні домінує політика над економікою, чому в багатьох випадках закони і законодавчі акти не прозоро приймаються державою, обмежують доступ більшості агентів до привабливих суспільних ресурсів і мають корупційну складову. Також це розкриває причину, чому в українській економіці зберігається високий ступінь монополізації і блокуються ринкові конкурентні механізми, а економічна політика спрямована на підтримку великих підприємств монопольного типу в сировинних галузях.

Подальша стабілізація економіки України та її економічне зростання можливе лише тоді, коли державні рішення будуть прийматися в суспільних інтересах за активної участі вітчизняного і міжнародного експертного середовища та громадянського суспільства, яке буде здійснювати дієвий контроль за змістовним наповненням інститутів та механізмів їх реалізації. Також ключовою проблемою, яка потребує свого вирішення, є необхідність трансформації демократичних виборів по формі

Проблеми та перспективи розвитку національної економіки в демократичні вибори по суті, які б зробили вибраних політиків залежними і відповідальними перед своїми виборцями. Це можливо лише при створенні демократичних партій і рухів, які будуть незалежні від олігархів і які будуть виражати і відстоювати суспільні інтереси розвитку господарської системи України.

Список використаних джерел

1. Вишневецький В.П. Глобальна неоіндустріалізація та її уроки України/ В.П. Вишневецький// Економіка України.– 2016. –№8. – С.32-37.
2. Зверяков М.І. Уроки ринкової трансформації в Україні/ М.І. Зверяков // Економіка України.– 2016.–№8. – с.8.
3. Геєць В.М. Особливості взаємозв'язку економічних і політичних передумов реконструктивного розвитку економіки України / В.М.Геєць// Економіка України. – 2016. –№12. – С. 11- 17.
4. Геєць В.М. Суспільний капітал-25 одержавленість чи державотворчість? / В.М.Геєць// Економіка України. – 2016. – №8. – с.4.
5. Гулянюк Ю.Про майбутнє країни без майбутнього /Ю.Гулянюк//Дзеркало тижня . – №30 (276). – с.4.
6. Самаєва Ю. Сату Какконен: «Це сором, якщо надані нам кошти не будуть освоєні» / Ю. Самаєва // Дзеркало тижня. – 2017.– №13.– с.2.
7. Савченко О. Співпраця з МВФ: виконати програму і відмовитися від кредиту/ О. Савченко // Дзеркало тижня. – 2016.– №32 (282). – с.6.

Круш П.В.

КПІ ім. Ігоря Сикорського

МЕТОДОЛОГИЯ ЭВОЛЮЦИОННОЙ ТЕОРИИ ВОЗДЕЙСТВИЯ ПОЛИТИЧЕСКОЙ, ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫХ И СТРУКТУРНЫХ СОСТАВЛЯЮЩИХ НА ЭКОНОМИКУ УКРАИНЫ

В данной статье основываясь на эволюционной методологии (методологическом опуляционизми). Осуществлен анализ национальных хозяйственных систем по политико-экономическими, институциональными и структурно-воспроизводственными признакам. Предложено характеристику экономик «развития» и «становление», «институционально сбалансированной» и «институционально несбалансированной» экономик, и экономик «введенных капиталом», «трудом» и «природными ресурсами». На основе этой методологии раскрыто различия национальной экономики Украины от экономик развивающихся стран, и обоснованы направления ее социально-экономической стабилизации.

Ключевые слова: эволюционная теория; национальное хозяйство; экономика развития; экономика становления; экономика институционально сбалансированная; экономика институционально несбалансированная; труд; ресурсы; капитал.

KrushP.V.

Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute

EVOLUTIONARY THEORY METHODOLOGY FOR INFLUENCE OF POLITICAL, INSTITUTIONAL AND STRUCTURAL COMPONENTS OF THE ECONOMY UKRAINE

Based on the evolutionary methodology (methodological popularity), the article provides analysis of national household systems in accordance with politico-economic, institutional, and structure-renovation criteria. Herein, the characteristics of "economy of development", "economy of establishment", "institutionally balanced" and "institutionally non-balanced" economies are introduced. Moreover, the article describes the "economy, developed by capital", "labor" and "natural resources". According to the methodology, the differences of Ukrainian national economy and other economies of developing countries are revealed, and directions of socioeconomic stabilization are grounded.

Keywords: evolutionary theory; national economy; economy development; economy formation; institutional balanced economy; institutional unbalanced economy; labor; resource; capital.

Круш П.В.

kafedra_ep@yandex.ru